

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/СС 05/4-02 бр. 221/1-XVI/2
20.02.2014. године

На основу члана 231. став 1. алинеја 17. и члана 278. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој X редовној седници, одржаној дана 20.02.2014. године, донело следећу

О Д Л У К У

Прихвата се Извештај комисије са оценом докторске дисертације: **ЗНАЧЕЊЕ ВРЕМЕНА ОДГОВАРАЊА У ИСПИТИВАЊУ ЛИЧНОСТИ**, кандидата Татјане Ментус и одобрава усмена одбрана.

Универзитет је дао сагласност на предлог теме 06.12.2011. године.

Кандидат Татјана Ментус објавила је рад: Даровити подбацивач у школи: Неко ко има проблем или бунтовник који прави проблем?, *Psihologija*, Vol.43, 3, 2010, 263-279.

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Комисији
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Милош Арсенијевић

Факултет Филозофски
04/1-2 бр.6/2449
(број захтева)
21.02.2014.
(датум)

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
Веће научних области
друштвено-хуманистичких наука
(Назив већа научних области коме се захтев упућује)

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

Татјане (Славко) Ментус

(име, име једног од родитеља и презиме)

КАНДИДАТ

Татјана (Славко) Ментус

(име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под насловом:

Значење времена одговарања у испитивању личности

Универзитет је дана 6.12.2011. својим актом под бр 06-8097/16 дао сагласност на предлог теме докторске дисертације која је гласила:

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата

Татјане (Славко) Ментус

(име, име једног од родитеља и презиме)

образована је на седници одржаној 14.11.2013. одлуком факултета под бр 1544/1-XIII/4 у саставу:

	Име и презиме члана комисије	звање	научна област	установа у којој је запослен
1.	др Горан Опачић	доцент	психологија	Филозофски ф.
2.	др Горан Кнежевић	ванредни проф.	исто	Филозофски ф.
3.	др Миланко Чабаркапа	ванредни проф.	исто	Филозофски ф.
4.	др Жарко Требјешанин	редовни проф.	исто	ФАСПЕР

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације на седници одржаној дана 21.02.2014.

Прилог:

1. Извештај комисије са предлогом
2. Акт Наставно-научног већа факултета о усвајању извештаја
3. Примедбе дате у току стављања извештаја на увид јавности, уколико је таквих примедби било.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Проф. др Милош Арсенијевић

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Извештај комисије за оцену и одбрану докторске дисертације под насловом
„Значење времена одговарања у испитивању личности“ кандидата Татјане Ментус

На седници Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду одржаној 26. 9. 2013. године именовани смо за чланове Комисије за оцену докторске дисертације Татјане Ментус под називом **„ЗНАЧЕЊЕ ВРЕМЕНА ОДГОВАРАЊА У ИСПИТИВАЊУ ЛИЧНОСТИ“**. После прегледа докторске дисертације о њој подносимо следећи

ИЗВЕШТАЈ

Основни подаци о кандидату

Татјана Ментус (1983, Београд) је студент докторских студија психологије на Филозофском факултету Универзитета у Београду (просек оцена 9.2). Основне студије психологије је завршила на истом факултету 13 децембра 2007. године са просечном оценом 9.12. Од 5. новембра 2008. године ради као сарадник у настави на Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију у Београду. У марту 2010. године је изабрана у звање асистента за ужу научну област Методологија научног истраживања у специјалној едукацији и рехабилитацији, а 15. Јула

2013. поново изабрана у исто звање. Од априла 2012. ангажована је и као истраживач сарадник на пројекту Института за психологију Филозофског факултета „Идентификација, мерење и развој когнитивних и емоционалних компетенција важних друштву оријентисаном на европске интеграције“, 179018 кога финансира Министарство просвете и науке Србије.

Тему докторске дисертације под насловом **Значење времена одговарања на упитницима личности** пријавила је на седници Наставно-научног већа Филозофског факултета 10.11. 2011 године. Након добијања сагласности од стране Већа научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду, (одлука 02 бр: 06-8097/16 од 6.12.2011) Наставно-научно веће Филозофског факултета је на седници од 22. 12. 2011. одобрило израду докторске дисертације под наведеним насловом. До сада је објавила 1 рад у часопису међународног ранга, 3 рада у водећим часописима националног значаја, 1 рад у часопису националног значаја и 5 радова у тематским научним зборницима националног значаја, а на научним скуповима је поднела 19 саопштења. Радови кандидата покривају теме из области психологије индивидуалних разлика, методологије научног истраживања, когнитивне психологије и психологије интелигенције.

Основни подаци о дисертацији

Рукопис докторске дисертације Татјане Ментус под називом **„Значење времена одговарања у испитивању личности“** садржи укупно 155 страна. Одштампан је на српском језику, на папиру формата А4 са маргинама 3 цм, са проредом 1,5. Рад садржи 34 табеле и 11 графикана. Текст рада, после резимеа на српском и енглеском језику и садржаја, има следећа поглавља: Увод (странице 1-23) Циљ рада (стр. 24-25)

Хипотезе (26-29) Метод (30-38) Резултате и дискусију (39-105), Закључке (106-114) и Литературу (стр. 115-138), која садржи 287 навода. На крају су дати обавезни прилози прописани од стране Универзитета.

Предмет и циљ тезе

Ова теза бавила се утврђивањем повезаности између базичних димензија личности, ефикасности когнитивног процесирања, димензија социјално пожељног одговарања и времена одговарања на тестовима личности у четири различите тестовне ситуације: са стандардним упутством, упутством прикажи се боље и прикажи се лошије те у ситуацији стварне селекције

Истраживање је било подељено у три сегмента:

1. Времена одговарања на упитнике личности испитивана су у функцији тестовне ситуације, когнитивних фактора и фактора социјалне пожељности. Поред тога, испитивана је димензионалност предмета мерења и његових метријских карактеристика.
2. У другом сегменту проверавали смо да ли важи ефекат обрнутог У- односа између одговора и времена одговарања да би се проверио механизам одговарања на упитнике личности.
3. У оквиру трећег сегмента, испитиване разлике у мерама самопроцене испитаника на базичним димензијама личности у зависности од ситуације у којој су попуњавали упитнике, као и односу на социјалну пожељност и интелигенцију.

Основне хипотезе

Хипотезе су постављене на основу увида у литературне податке у вези са темом тезе, који се иначе односе на мање комплексне истраживачке нацрте .

Очекивано је да времена одговарања у ситуацији експериментално индикованог лагања буду дужа него у ситуацији стварне селекције. Уколико лагање захтева време, онда би требало да се у ситуацијама «прикажи се боље» и «прикажи се лошије» повећава време одговарања испитаника на ставке у односу на време у искреној ситуацији. Величина тих разлика би у односу на ис

крену ситуацију требало да буде већа у ситуацији „прикажи се лошије“ него «прикажи се боље». Уколико је лагање једноставан процес, требало би да се утврде краћа времена одговарања у ситуацији «прикажи се боље» и «прикажи се лошије», а ако је лагање комплексан феномен, онда би требало да се добије значајан ефекат интеракције ситуације и брзине одговарања.

Надаље, очекивано је да ће испитаници у селекционој ситуацији имати дужа времена одговарања на упитницима личности у односу на испитанике у неселекционој ситуацији. Ако заиста важи да је селекциона ситуација мотивациони окидач за лажирање скорова (које је повезано са дужим временима одговарања), онда би требало да се добију дужа времена реаговања у селекционој ситуацији него у контролној ситуацији.

Очекивано је такође да ће испитаници са вишим скоровима на екстраверзији, нижим скоровима на неуротицизму, и нижим скоровима на савесности и сарадљивости имати краће време одговарања.

Што се тиче скорова на интелектуалним особинама, очекивано је да испитаници надпросечних скорова на тестовима интелектуалних способности имају краће време одговарања од испитаника исподпросечних интелектуалних способности. Очекивана је и повезаност између времена одговарања на упитницима личности и мера самопроцене на упитницима личности у облику обрнуте У-кривуље. Очекиван је највећи ефекат

промене одговора у ситуацији експериментално индукованог лагања, нешто нижи у ситуацији селекције, а најнижи у искреној ситуацији.

Садржај дисертације и остварени резултати

Испитивања времена одговарања на упитнике личности у различитим контекстима, висеструко проверена статистичким методама анализе, показала су да најдуже време рада на упитнику достигнуто је у ситуацији реалног конкурисања за посао (7,59с), а затим у ситуацији искреног одговарања (7,52с). У ситуацији „прикажи се боље“ (C2) уочена су знатно краћа времена одговарања (5.044), а још краћа су забележена у ситуацији „прикажи се лоше“ (C3) (4.96) Испитаници дуже попуњавају упитник личности када конкуришу за посао као и када им је задата инструкција да се представе искрено, него када су им представљене инструкције да се прикажу боље и да се прикажу лоше на упитнику личности. Резултати тезе су показали да када не трпе притисак (утицај инструкције или притисак за добијањем посла) приликом израде упитника, испитаници имају дуже време одговарања, и обратно: когнитивна оптерећења засићења социјалном пожељношћу (инструкција за приказивањем себе као идеалног кандидата) скраћују време израде тестова. Према томе резултати указују да је «лако лагати, али је тешко бити искрен». На већини димензија уочено је најкраће време одговарања у ситуацији „прикажи се лоше“. Међутим то не важи за димензије екстраверзије, неуротизма, савесности и самообмањивања за које је потребно најкраће време у ситуацији „прикажи се боље“ (C2), а нешто дуже у ситуацији „прикажи се лошије“ (C3) (Екстраверзија (4,44- 4,24), Неуротизам (4,69-4,71), Савесност (4,05- 4,92), Самообмањивање (6,41-6,85)). Времена одговарања у свакој ситуацији одвојено образују један фактор (у ситуацији C1, он објашњава 72%, у ситуацији C2 67%, у ситуацији C3 чак највише - 77%), што говори о унидимензионалности, али и изразитој хомогености мера времена одговарања (просечне корелације су око .45 у свим ситуацијама). Показало се да се може изоловати неколико фактора времена одговарања, али да они нису груписани на основу садржаја димензија личности него на основу фактора ситуација. Обична метода регресионе анализе није омогућила предвиђање скорова испитаника на димензијама личности преко модела састављених из времена одговарања на упитницима личности груписаних према одговарајућим димензијама личности. Резултати се нису показали статистички значајним, осим у случају савесности и сарадљивости, у којима су се ипсативне мере времена одговарања показале значајним. На тај начин је показано да времена одговарања на одговарајућим димензијама добијеним у ситуацијама прикажи се боље, прикажи се лошије дају инкрементални допринос једино при предвиђању скорова на димензијама савесности и сарадљивости на инвентара “HEDONICA”.

На узорку студената је утврђено да, што особе имају виши скор на Управљању импресијом (ИМ) то дуже промишљају одговоре. Важно је и то да особе које имају виши скор на тесту интелигенције дуже промишљају своје одговоре. Тако је на узорку студената добијена разлика у времену одговарања између група које на тестовима интелигенције имају надпросечни и исподпросечни резултат, где су надпросечни испитаници били спорији на свим димензијама.

Зависност типа обрнута У-кривуља потврђена је у ситуацијама конкурисања за посао (C4), ситуацији одговарања под утицајем инструкције да се прикажу искрено (C1) и у ситуацији одговарања под утицајем инструкције „прикажи се боље“ (C2), али не и у ситуацији одговарања под утицајем инструкције „прикажи се лоше“ (C3). У ситуацији C2 установљен је однос између времена одговарања и одговора која само делимично има облик У кривуље.

На графиконима типа обрнуто У показало се да у ситуацији „прикажи се лоше“ (С3) испитаници имају краће време одговарања за одговоре на позитивном полу скале (5 и 4), а дуже за одговоре на негативном полу скале (одговори 1 и 2). То значи, испитаницима је било теже да одговарају на негативни, а лакше на позитивни пол скале (т.ј., теже им је било да дају одговор 1 него 5). Испитаницима је било лакше да прихвате као самоописне екстремне одговоре на позитивном полу на упитнику личности у ситуацији „прикажи се лоше“ (С3), а то није случај у ситуацији „прикажи се боље“ (С2).

Приликом поређења испитаника који су попуњавали упитник личности у условима реалне селекције и студената, показано је да испитаници који су попуњавали упитник личности у условима реалне селекције (С4) на свим димензијама имају дужа времена одговарања од студената који су попуњавали упитник личности под инструкцијом „прикажи се искрено“ (С1) и „прикажи се боље“ (С2).

На основу резултата ове тезе може се формулисати одговор на питања попут: Да ли људи лажу само кад морају и да ли, када лажу, то чине више него што би то чинили кад не би имали подстицај? Показало се да испитаници лажу, али да то не чине у мери као испитаници који су инструкисани да се „прикажу боље“ С2. Овај резултат илустрован је статистичком значајношћу разлика између испитаника који су попуњавали упитник личности у условима реалне селекције (С4) и студената који су радили тест под упутством „прикажу боље“ (С2). У односу на студенте у ситуацији „прикажи се боље“ (С2), испитаници који су попуњавали упитник личности у условима конкурсисања за посао (С4) имају ниже скорове на Екстраверзији (Е) и Савесности (Ц). У односу на испитанике који су попуњавали упитник личности у условима реалне селекције (С4) студенти који су попуњавали упитник личности у ситуацији (С1) су имали више скорове на Екстраверзији и на Савесности, а виши на Неуротизму. На овај начин потврђено је да се повећавање скорова у ситуацији селекције догађа, али да је то по јачини мање од укупне могућности испитаника да повећају своје скорове када су инструкисани да се прикажу у што бољем светлу. Овај се налаз поклапа и са тврдњама у литератури које указују на то да је лагање природни механизам који штити селф особе.

Када су у питању разлике скорова на димензијама личности под дејством подстицаја на приказивање у социјално пожељном и непожељном светлу, добијени су резултати који указују на то да када испитаници треба да се прикажу лошијим (С3) они још више искриве своје резултате него што то чине у ситуацији кад треба да прикажу бољим (С2). Једно од могућих објашења је да је то последица ефекта пода и плафона. Разлике између искрене ситуације (С1) и ситуације „прикажи се боље“ (С2) и „прикажи се лоше“ (С3) нису повезане са социјалном пожељношћу, нити са интелигенцијом, а ако јесу, онда су везе слабе и постоје углавном са невербалним факторима.

Разлике скорова испитаника у ситуацији С4 и С1 су мање него у ситуацији С4 и С2. На основу тога може се закључити да ситуација С2 више личи на ситуацију С1 него на С4. Ситуација експерименталног лагања и реалног лагања су се показале драстично различите. Ситуације експерименталног лагања С2 и С3 сличније су међусобно, него ситуације реалног лагања С1 и С4. Испитаници који су попуњавали упитник личности у условима С4 радили су спорије него у ситуацији С1. Рекло би се да је одговарање утолико искреније уколико је време одговарања дуже (јер у односу на искрену ситуацију испитаници који су попуњавали упитник личности у условима реалне селекције искривљују само две димензије - савесност и сарадљивост, док студенти искривљују три - неуротизам, дезинтеграцију и импулсивност). У ситуацији

попуњавања упитника личности под утицајем селекције, ситуације која се сматра природним извором мотивације за представљање у позитивнијем светлу, пронађено је да испитаници искривљавају своје скорове на социјално пожељним димензијама у пословном окружењу (савесности и сарадљивости) и да је у просеку време одговарања дуже него у искреној ситуацији. Да су испитаници у ситуацији одговарања под утицајем инструкције да се искрено представе искренији него испитаници у ситуацији С4 може се видети према димензијама на којима су искривљавали своје одговоре (неуротизам, дезинтеграцију и импулсивност). Како је даље, време одговарања у ове две ситуације ипак краће него у ситуацијама попуњавања упитника личности под утицајем инструкција да се представе боље и лоше, може се рећи да је време одговарања утолико дуже уколико је одговарање искреније.

Резултати добијени каноничком корелационом анализом указују на то да су времена одговарања на упитницима личности повезана са вербалном интелигенцијом, контролом аморалних импулса, управљањем импресијом и екстраверзијом. Процес одговарања на упитнике би према томе подразумевао општу интелектуалну способност читања, тенденцију ка приказивању у социјално пожељном светлу, тенденцију за аморалним понашањем и интровертност.

Научни допринос

У теоријском смислу дисертација Татјане Ментус дала је допринос тумачењу односа времена одговарања на упитницима личности и фактора ситуације, базичних димензија личности и когнитивних способности.

Показано је да су за индивидуалне разлике у времену одговарања на упитнике личности одговорни фактори ситуације као и базичних димензија личности и когнитивних способности. Разликама највише доприносе фактори ситуације. Од когнитивних способности вербални фактор се показао значајним за разумевање феномена времена одговарања. Од базичних димензија личности екстраверзија, импулсивност и савесност највише доприносе објашњењу индивидуалних разлика у времену одговарања. Дисертација решава дилему око инвалидности скала за детекцију социјално пожељног одговарања. Показано је да је социјално пожељно одговарање на упитницима личности пре стратегија него стил одговарања, и да не утиче на промене матрице интеркорелација димензија личности у ситуацијама експерименталног лагања.

Дисертација доприноси и разјашњењу дилеме разлике експерименталне ситуације и реалне ситуације конкурисања за посао у погледу тенденције испитаника за лажирањем одговора на упитницима личности. У ситуацији реалног конкурисања за посао механизам давања одговора на упитнике личности различит је од истог у експерименталној ситуацији. Промене скорова на базичним димензијама личности веће су у ситуацији експерименталног него у ситуацији реалног конкурисања за посао.

На тај начин, дисертација је допринела коришћењу упитника личности у ситуације селекције и указала на могућност употребе времена одговарања на упитнике личности као њихове допуне.

У практичном смислу, дисертација је пружила увид у процедуре и инструменте који се могу користити за поуздано мерење времена одговарања у испитивању личности. У методолошком смислу дисертација пружа нова сазнања у комбиновању експерименталног и корелационог нацрта у времена одговарања, као и у мултиваријантним методама анализе прикупљених података.

Закључак

Докторска дисертација кандидата Татјане Ментус под насловом Значење времена одговарања у испитивању личности представља оригинално и самостално научно дело, у складу са задацима прихваћеним у одобреној пријави докторске дисертације. Изабрана тема је врло актуелна, као психолошки проблем са врло значајним практичним последицама по текстове селекције при запошљавању. Полазећи од доброг познавања досадашњих теорија, кандидаткиња је уложила доста времена и знања за осмишљавање експеримента, и применом већег броја савремених статистичких метода анализе истраживања и њиховом зналачком интерпретацијом, дала значајан допринос примени метода времена одговарања у психологији.

Имајући све изнето у виду, чланови Комисије предлаже Наставно-научном већу Филозофског факултета да прихвати њихово позитивно стручно мишење и кандидату Татјани Ментус одобри јавну одбрану докторске дисертације „Значење времена одговарања у испитивању личности“.

Чланови комисије

Доц. др Горан Опачић
Одељење за психологију, Филозофски
Факултет, Универзитет у Београду

Проф. др Горан Кнежевић
Одељење за психологију, Филозофски
Факултет, Универзитет у Београду

Проф. др Миланко Чабаркапа
Одељење за психологију, Филозофски
Факултет, Универзитет у Београду

Проф. др Жарко Требјешанин
Факултет за специјалну едукацију и
рехабилитацију, Универзитет у Београду